

Gentse **gro**

Ruimtelijke Structuurvisie 2030
onder de loep in een
'groenblauwe' summerschool

In haar nieuwe 'Ruimtelijke Structuurvisie 2030' opteert de Stad Gent voor acht groenklimaatassen. De groenassen uit de Ruimtelijke Ontwikkelingsstructuur van 1993 waren oorspronkelijk enkel dragers van de natuurlijke en recreatieve structuur, maar krijgen nu ook een rol in de uitbouw van een klimaatrobuuste stad.

enassen worden groen **klimaatassen**

HENRI LEBBE EN ELISE VAN DER HAEGEN [STUDENTEN MASTER STEDENBOUW EN RUIMTELIJKE PLANNING KU LEUVEN-FACULTEIT ARCHITECTUUR]
HANS LEINFELDER [DOCENT KU LEUVEN-FACULTEIT ARCHITECTUUR]
EVA TROCH [BELEIDSMEDEWERKSTER STAD GENT-GROENDIENST]
SYLVIE VAN DAMME [DOCENTE HOGENT-KASK]

De acht recreatieve en groene assen vormen een verbinding voor traag verkeer tussen de Gentse binnenstad en de groenpolen in de stadsrand. Maar dat is niet hun enige functie. Net zoals andere Vlaamse steden, zal ook Gent steeds meer te maken krijgen met het stedelijk hitte-eilandeffect (zie ook 'Eiland op het droge' van K. Van den Berghe en L. Boelens in *Ruimte 22*). Om hierop in te spelen, stelt het stadsbestuur een aantal strategieën voor, zoals het slim densifiëren en ventileren van de stad, het stimuleren van duurzame mobiliteit en het realiseren van groen- en waterinrichting.

Deze strategieën werden toegepast en vertaald in ontwerpvisies tijdens een tiendaagse summerschool¹. Zestien Vlaamse en buitenlandse studenten lieten hun kennis en creativiteit los op drie van de acht groenklimaatassen. Hierbij focusten ze vooral op het uitbouwen van groenblauwe netwerken, de afkoeling van de stad en het ontharden van de bodem. De ontwerpen moesten 50 jaar vooruitblikken, met als doel handvaten aan te reiken die de Stad ook kan hanteren bij onderhandelingen met ontwikkelaars over concrete projecten langs de groenklimaatassen. De summerschool werd een dynamische wisselwerking tussen de deelnemers, directeurs en beleidsmakers van de Stad Gent², docenten van KU Leuven en HoGent-KASK en drie internationale experts, die hun kennis deelden via lezingen en begeleiding.

Groene wiggen en blauwe aders

In de ontwerpvoorstellen wordt vooral gefocust op ontharding en het aanplanten van extra bomen. Water lijkt minder aandacht te krijgen. Groenblauwe netwerken uitbouwen in een dicht stadscentrum blijkt helemaal niet zo evident: om een echt effect op stedelijk niveau te sorteren, moeten de groenklimaatassen uitgebouwd worden tot omvangrijke, brede groene wiggen.

Henrik Vejre van de Universiteit van Kopenhagen verklaarde het succes van het befaamde Vingerplan voor Kopenhagen door het hoofdpriincipe 'Designate green space before development': grotere groene ruimten moeten onmiddellijk, vanuit het ontwerp, samen met of voorafgaand aan de stedelijke uitbreiding worden gerealiseerd. Meer ruimte bieden aan natuurontwikkeling betekent met andere woorden niet dat de stad niet meer kan uitbreiden. Het Vingerplan dwingt de stedelijke uitbreiding langs verkeersassen, ruimtelijk ingeperkt door nieuwe bossen of groene ruimten. Zo ontstaan er actieve woon-werk-vingers met groene wiggen ertussenin. De wiggen worden ingevuld met functies die mensen koesteren, zoals bossen, sportvelden, volkstuintjes en landbouw.

Gent heeft momenteel al groene recreatieve plekken, maar die zijn nog niet optimaal geïntegreerd met de groenklimaatassen. Dit gebeurt wel in het ontwerpvoorstel 'Marsh for the future' voor de zone rond het recreatiegebied van de Blaarmeersen met de Watersportbaan en het reservaat Bourgoyen-Ossemeersen.

De acht groenklimaatassen en groene ringen

Groenklimaatassen in 'Ruimte voor Gent'

¹ 27 augustus - 4 september 2018

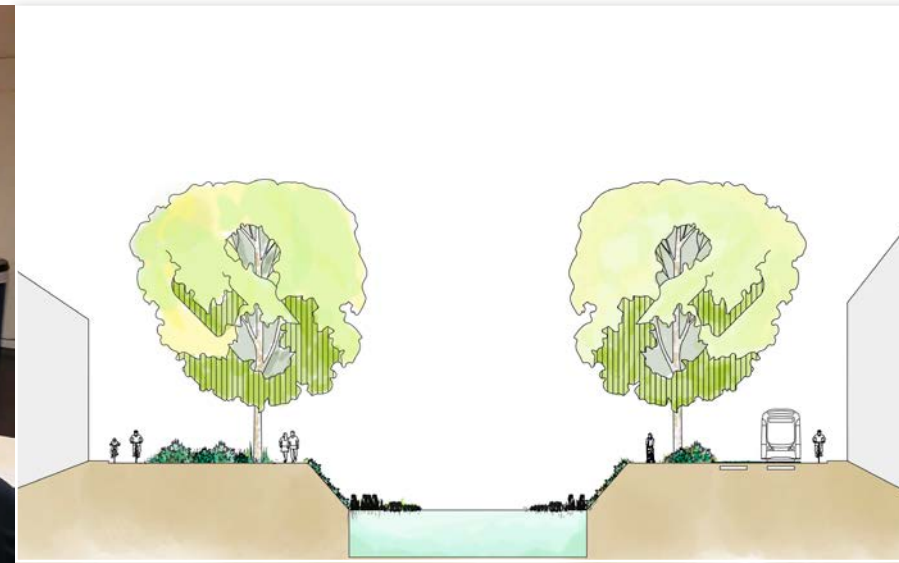
² Curatoren van de summerschool waren Mieke Schauvliege, Peter Vanden Abeele, Philippe Van Wesenbeeck en Jorn Verbeeck.

Masterplan Marsh for the future
(Dorottya Bekesi, Hanne Croes, Sitske De Groot, Akansha Gupta)

Tussentijdse presentatie met docenten en stadsambtenaren.

Doorsnede Coupure The Batwalk
(Bart Bouwman, Josip Grgurevic, Sarah Van Malderen)

Sfeerbeeld Walk on the wild side
(Milena Miseljić, Stijn Peeters, Elise Van der Haegen)

Historisch was het een meersgebied, vandaag is het een gebied met vooral artificieel opgehoogde gronden en een lage ecologische kwaliteit. De buurt rond de Watersportbaan werd in de jaren 1960 ontwikkeld als modernistische hoogbouwwijk. 'Marsh for the future' wil de meersen herstellen, waardoor er opnieuw ruimte wordt gemaakt voor water en de natuurwaarde van het gebied kan verbeteren. Het ontwerp wil de Leie, die doorheen de stad loopt, verbinden met de aanwezige waterlichamen in de Blaarmeersen. Zo ontstaat een aaneengesloten blauw netwerk dat het makkelijker maakt water op te vangen en te bergen. Het herstel van de meersen betekent ook dat de toegankelijkheid van het gebied zal veranderen. Wonen en werken zullen plaatsvinden boven het waterniveau door de twee onderste verdiepingen van

van openbaar vervoer, fietsverbindingen en de introductie van zelfrijdende deelauto's, veel parkeerplaatsen in de komende 50 jaar overbodig zullen worden. De vrijgekomen ruimten zijn vaak waardevol voor de uitbouw van de groenklimateassen. Maar vooraleer een groenklimateas echt antwoord kan bieden op de uitdagingen van morgen, blijken soms ook andere (openbare) vervoerswegen plaats te moeten maken voor groenstructuren.

Groenklimateas 3 naar de Zeeschelde is een van de weinige nu al zichtbare assen in Gent. Maar de bomerrij en het fietsstratenbeleid langs de Visserij geven het begin van de as momenteel nog niet het uitzicht en de kwaliteit van een groenklimateas. Verderop oostwaarts wordt het wél een aaneengesloten en veilige fietssnelweg, die groene ruimten met elkaar verbindt. De vraag moet echter gesteld worden of functionele en zelfs recreatieve fietsverbindingen in de groenklimateassen wel gewenst zijn. Haalt een brede strook voor een fietssnelweg de vereiste ecologische kwaliteit niet te veel naar beneden?

Voor groenklimateas 2 naar Sint-Amandsberg probeerde het ontwerpvoorstel 'Wild West in the East' een antwoord te bieden op dit belangenconflict. In het voorstel wordt het functionele fietsverkeer van het recreatieve gescheiden door het te behouden op de rechte as Dampoort - Land Van Waaslaan - Victor Braeckmanlaan - Alfons Braeckmanlaan. Dit is mogelijk door op deze as in een eerste fase enkel nog lokaal gemotoriseerd verkeer toe te laten en het doorgaand autoverkeer om te leiden langs de nabijgelegen Antwerpse- en Dendermondsesteenweg. Later kan die beperking worden uitgebreid door enkel nog openbaar vervoer toe te laten. De groenklimateas zelf wordt in het ontwerp niet langs de verkeersas gesitueerd, maar in het omliggende woonweefsel. Daar vormt een mozaïek van bestaande geïsoleerde groenstructuren in combinatie met nieuwe groene woontypologieën de groenklimateas. De bestaande groenstructuren zijn opeenvolgende parken aan de Visserij, het Groot Begijnhof en in de 19de-eeuwse gordel. Meer oostwaarts vormen het Sint-Baafskouterpark en het aanpalende sport- en recreatiedomein Rozebroeken een groengebied van 45 hectare. Nog verderop zorgen kasteel- en landbouwgebieden in de gemeente Destelbergen voor een groenpool. Door op termijn de woontypolo-

gie op strategische plekken in het woonweefsel om te vormen, worden al deze groene gebieden uiteindelijk verbonden tot een grotere groene as. Toch is dit ontwerp geen voorbeeld van hoe een groenklimateas er idealiter moet uitzien; door het ontbreken van grote groen- en blauwe structuren is de impact ervan op het leefmilieu nog te klein. Niettemin kan het als opzet dienen om te onderzoeken hoe in een dichts stedelijk gebied groen, water en openbare ruimte kunnen worden geïntroduceerd.

Dierinclusief ontwerpen

Bij groenklimateassen wordt vooral gedacht aan het creëren van bijkomende vegetatie, maar ook dieren dragen bij tot de biodiversiteit van een stad. Helaas worden ze bij het ontwerpen van een ruimte vaak over het hoofd gezien. Een symbiose van mens en dier vraagt her en der om interventies in het landschap en moet bijgevolg vanaf de eerste stap in het ontwerpproces betrokken worden. Het ontwerp 'The Batwalk' voor de groenklimateas langs de Coupure speelt heel sterk in op dit thema.

De Amsterdamse stadsecologe Els Corporaal, die zelf meewerkte aan een handleiding³ voor natuurinclusief bouwen en ontwerpen, gaf een aantal tips voor relatief simpele en goedkope ingrepen die gebouwen een volwaardige plaats in het stedelijke ecosysteem kunnen geven. Groene daken en gevels, bijvoorbeeld, bieden niet alleen nestgelegenheid voor vogels, ze zorgen ook voor de afkoeling van gebouwen en de buffering van regenwater en voorkomen zo overbelasting van het rioleringsysteem bij hevige regenbuien.

Natuurinclusief bouwen creëert een gezonde, toekomstbestendige leefomgeving voor dier en mens. Niet enkel nieuwbouw kan hiertoe bijdragen, ook in de bestaande bebouwde omgeving zijn allerlei ingrepen mogelijk. Denk bijvoorbeeld aan kleine openingen in tuinmuren, waardoor dieren zich vlotter van de ene tuin naar de andere kunnen verplaatsen, drijvende nesten op waterwegen, nestkastjes voor vleermuizen aan bomen en gebouwen...

³ Blokker, A. & Timmermans, G. (2018). Natuurinclusief bouwen en ontwerpen. Gemeente Amsterdam, Amsterdam

"Samen met Milena uit Montenegro en Elise uit België vormde ik een team dat zich toedeed op de Coupure als onderdeel van de groenklimateas 7 naar de 'Vinderhoutse bossen'. Onze visie bestond hoofdzakelijk uit het uitbreiden van de as in de breedterichting door deze te koppelen aan bestaande groenelementen in de nabije bebouwde omgeving van de Coupure. In de zoektocht naar plekken die geschikt waren voor een groene invulling, ging bijzondere aandacht uit naar mobiliteit, recreatie en ecologie. De Coupure volledig autovrij maken was de eerste ingrijpende maatregel. Om te beginnen maakten we ter hoogte van de Coupure Links plaats voor autodeelparkings op het einde van doodlopende zijstraten. Deze parkings zitten in het groeiseizoen verborgen onder een bladerdak om het stedelijk hitte-eilandeffect minimaal te houden. De woningen aan de Coupure Rechts worden via vergroende straten langs de achterdeur ontsloten.

Nadat we de auto hadden geweerd, spraken we ons uit over de nieuwe inrichting van de Coupure. Vanuit onze visie 'Human versus wild side' komt er een einde aan het historische symmetrisch uitzicht van de Coupure. Terwijl er langs de Coupure Links ruimte is voor zowel wandel- en fietsverkeer als recreatie, wordt de Coupure Rechts gereserveerd voor fauna, flora en water. Op die manier kan de natuur zich ongestoord handhaven in het stedelijke landschap. Tegelijkertijd kunnen mensen vanop het houten ponton aan de linkeroever meegenieten van het uitbundige groen aan de overzijde van het kanaal."

Stijn Peeters

Het integreren van dieren in het ontwerpproces stond ook centraal in het Europese 'Green Surge Project'⁴ waar Rieke Hansen van de universiteit van Aken aan meewerkte. Het project spitte zich toe op het belang van groeninfrastructuur en stedelijke biodiversiteit voor een duurzame stedelijke ontwikkeling en groene economie. Op basis van een analyse van het ontwerp van groene ruimten in verschillende Europese steden, werd een

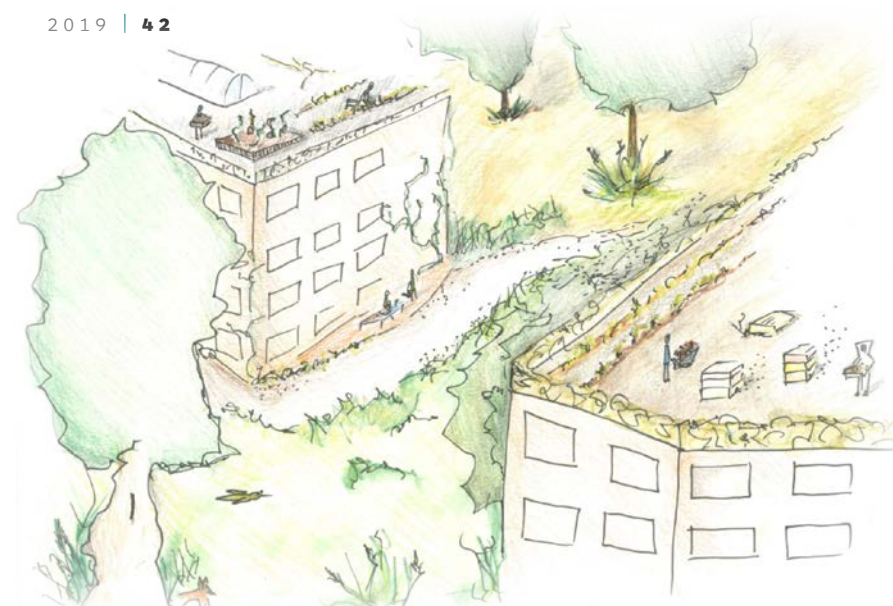
⁴ <https://greensurge.eu/>

DE VRAAG DIEN GESTELD OF FUNCTIONELE EN RECREatieve FIETSVERBINDINGEN IN DE GROEN- KLIMATEASSEN WEL GEWENST ZIJN.

de modernistische hoogbouw te ontruimen en te ontharden. Op die manier wordt het watersysteem niet onderbroken. De gebouwen worden via skywalks met elkaar verbonden. Barrières op waterniveau, zoals de Drongensesteenweg, worden via ecobruggetjes en -tunnels gekruist. Nieuwe hoogbouw krijgt een strategische inplanting, waardoor er voldoende ruimte tussen de gebouwen blijft om het gebied te kunnen ventileren. Slotsom is dat een groene wig vanuit de Blaarmeersen de stad tot in het centrum zal ventileren en afkoelen.

Welke prijs staat er op toegankelijkheid?

Alle voorgestelde toekomstvisies willen de bewegingsvrijheid van de particuliere auto inperken door strategische knippen te voorzien, zodat enkel nog traag verkeer kan passeren. Ook wordt verondersteld dat door de uitbouw van sterkere vormen

Wild West in the East - Westveld in 2070
(Annelies Loos, Kitja Tracevska, Alica Vandermeulen)

handleiding opgesteld. De *urban green infrastructure*-planning vertrekt hierbij vanuit principes zoals groengrijze integratie, connectiviteit, multifunctionaliteit en sociale inclusie. Een van de belangrijkste uitdagingen daarbij is het beschermen van biodiversiteit door het instandhouden en verbeteren van habitats voor inheemse en bedreigde diersoorten.

Rome is niet op één dag gebouwd

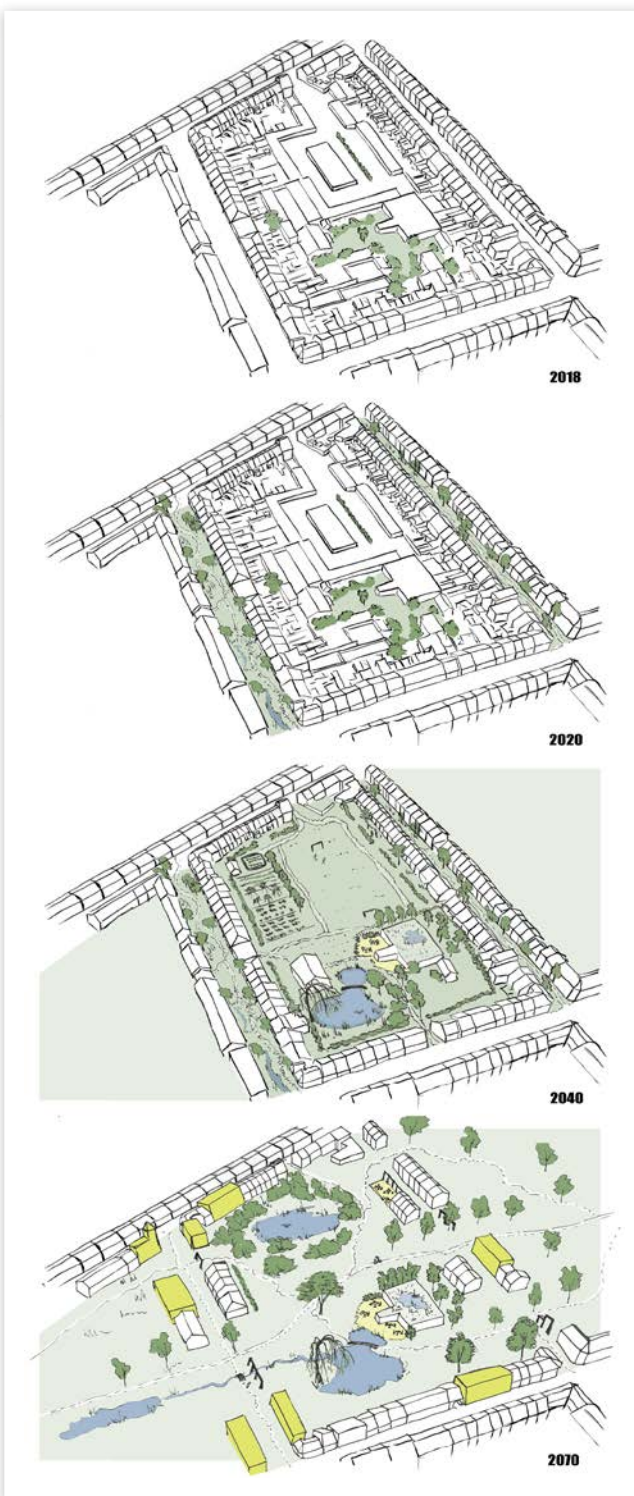
Henrik Vejre riep de deelnemers ook op om op lange termijn te ontwerpen. Zijn lezing *'One and a half century of green space planning in metropolitan Copenhagen'* spoorde de deelnemers aan om vele jaren vooruit te denken.

Voor Vejre vormt een continu planingsbeleid, met vaste uitvoeringsprincipes, ad hoc-oplossingen en politieke consensus, de basis om grote groenstructuren te bewaren. Een laagdrempelige metafoer zoals het Vingerplan helpt burgers en politici het planingsbeleid beter te begrijpen. Door al in de titels van hun ontwerpen te verwijzen naar de toekomstvisie voor de groenklimateas poogden

de groepen bij de Stad Gent een blijvende indruk na te laten.

Fasering kwam bij een aantal groepen voort tot uiting in de vorm van een drietal projecties van de evolutie van hun gebied over de volgende 50 jaar. Deze projecties refereerden zowel naar *in situ* realisaties als naar beleidsmatige ingrepen. De achterliggende gedachte is dat, door gefaseerd te werk te gaan, politici en ambtenaren over de streep worden getrokken.

Het eerder besproken voorstel voor groenklimateas 2 naar Sint-Amandsberg *'Wild West in the East'* breekt de 19de-eeuwse gordel open tot groene gebieden, waarbinnen wonen mogelijk blijft. Vertrekkend van de huidige situatie, wordt de omvorming van drie woongebieden grafisch weergegeven in drie fasen. De eerste omvorming speelt zich af op zeer korte termijn. Mak-

Wild West in the East - Sint-Amandsberg
(Henri Lebbe, Cristina Rodriguez Garcia, Jan-Willem van Veele)

kelijk uitvoerbare beslissingen worden doorgevoerd, zoals de introductie van *superblocks*, het schrappen van parkeerplaatsen, de introductie van leefstraten en ontharding waar het kan. De volgende 30 jaar komt de graduele uitvoering van ingrepen die meer tijd vergen aan de beurt. Als de mogelijkheid zich voordoet, worden binnengebieden met garageboxen en loodsen onthard en slechtgelegen en verouderde huizen geleidelijk verwijderd. Om de woningdichtheid te behouden, worden ze vervangen door beter gesitueerde appartementsgebouwen met vijf verdiepingen. Op de vrijgekomen ruimte wordt werk gemaakt van een klimaat-robuste inrichting, waar groene ruimten met elkaar gecon-

The Batwalk
(Bart Bouwman, Josip Grgurevic, Sarah Van Malderen)

necteerd worden tot een groter geheel. De laatste 20 jaar dienen om ingrepen door te voeren waar dat nog niet eerder mogelijk was. Uiteindelijk moeten deze ingrepen een invloed hebben op de waterhuishouding en zorgen voor een koelere luchtstroom om zo het hitte-eilandeffect te bestrijden.

Voor de woonwijk Westveld in Sint-Amandsberg werden projecties vooropgesteld voor 2020, 2045 en 2070. Het einddoel is een klimaatneutrale groene woonwijk, waar de oorspronkelijke heidevegetatie terug volop kan bloeien. Op korte termijn worden makkelijk haalbare ingrepen uitgevoerd als katalysator voor de metamorfose die de wijk zal ondergaan. De leegstaande kerk wordt omgevormd tot educatief centrum voor stadslandbouw en er wordt een initiatief voor een voedselbos opgestart. Het publiek groen wordt uitgebreid door zoveel mogelijk te ontharden. Het wordt op een ecologische manier beheerd en bewoners worden aangezet hetzelfde te doen op hun percelen. De volgende 25 jaar zullen dan vooral infrastructuur en woningen moeten worden aangepakt. Individuele woningen die leeg komen te staan, worden dan vervangen door appartementen van vier bouwlagen of door heide of bos. Op deze manier blijft de bestaande woningdichtheid behouden. Collectieve transporthubs aan de rand vervangen grotendeels de nood aan verharde wegen binnenin het gebied. De heidevegetatie van weleer wordt overal waar dit mogelijk is teruggebracht. In 2070 wordt Westveld finaal een zelfvoorzienend heide- en bosgebied met collectieve woonblokken en enkele verharde wegen die de blokken verbinden met de transporthubs.

Vrijheid om samen te werken

Alle deelnemers kregen de kans om een eigen ontwerp te maken, zonder eindcijfer op een rapport. De vrijheid die dit bood was enorm waardevol, niet enkel voor de deelnemers zelf, maar ook voor het publiek op de eindpresentatie. Vertegenwoordigers van de Groendienst, het Team Stadsbouwmeester, de dienst Stedenbouw en Ruimtelijke Planning, en de dienst Milieu en Klimaat kregen er ontwerpopties aangereikt die ze in hun dagelijkse werking vaak zelf niet kunnen voorstellen omdat ze in een ambtelijke logica gedwongen worden. Voor een stadsdienst

THE BATWALK

The Batwalk
(Bart Bouwman, Josip Grgurevic, Sarah Van Malderen)

“Josip (Kroatië), Bart (Nederland) en ik (België) hebben ons eveneens toegelegd op groenklimateas 7 naar de ‘Vinderhoutse Bossen’, meer specifiek op de Coupure. Aanvankelijk bestond ons idee erin om het harde en artificiële beeld van dit beschermde stadsgezicht een meer natuurlijke uitstraling te geven. Het overleg met de experts leverde een meer uitgesproken standpunt op, toen bleek dat de steile hellingen, de rechte bomenrijen en het water de ideale leefomgeving vormden voor vleermuizen. Vanaf dat moment stonden deze gevleugelde zoogdieren centraal in onze visie. De ‘Batwalk’ was geboren.

Ons team werkte dit verder uit door aan het water en op de oevers groen toe te voegen. Dit groen lokt insecten, die op hun beurt vogels en vleermuizen aantrekken. En die verorberen dan weer met plezier enkele bij de mens minder geliefde soorten, zoals muggen en knijten. Meer insecten impliceert ook meer bestuiving van planten, wat vooral in het stedelijke weefsel op alle mogelijke manieren gestimuleerd moet worden. Daarnaast dringt een door de beweging van fietsers en voetgangers gestuurde LED-nachtverlichting de lichtvervuiling terug, zodat het bioritme van de vleermuizen niet verstoord wordt. Door houten terrassen en vlonders aan te leggen en de onderkanten van bruggen in te richten voor vleermuizen, worden mensen zich bewust van de dieren met wie ze de stad delen.”

Sarah Van Malderen

is het om socio-economische en politieke redenen moeilijk om op lange termijn te plannen en drastische keuzes te maken. De voorstelling van gedurfde ontwerpen door derden liet de stadsdiensten toe hierover in alle vrijheid van gedachten te wisselen en zo dichter naar elkaar toe te groeien binnen het eigen project van de groenklimateassen. De opdrachtschrijving voor de groenklimateassen die de Stad Gent heeft uitgeschreven, is door deze intense ontwerpweek ongetwijfeld positief beïnvloed: de bevoegde stadsdiensten namen de ontwerpen in ieder geval ernstig en hechtten er grote waarde aan. In navolging van deze summerschool werden de ontwerpen ook voorgesteld op het jaarlijkse congres van ECLAS (European Council of Landscape Architecture Schools) in Gent.